

OM DET DANSKE GENOPBYGNINGSPROBLEM

AF JØRGEN GELTING

VED Genopbygningsproblemet forstaas i det følgende den økonomisk-politiske Opgave at fremme en Forhøjelse af Produktiviteten og dermed Befolkningens fremtidige samlede Realindkomst. For Fremstillingen er valgt den Plan at gennemgaa de vigtigste Forhold, der har sænket Produktiviteten, i denne Rækkefølge:

1. Formindskelsen af Udenrigsomsætningens relative Størrelse.
2. Foringelsen af Bytteforholdet i Samhandelen med Udlandet.
3. Forsømmelsen af Realkapitaldannelsen og Opsparingen.
4. Formindskelsen af Arbejdsudbudet.
5. Restriktionerne.

Om Flertallet af de i nogle Afsnit diskuterede i Relation til Formaålet Genopbygning hensigtsmæssige Foranstaltninger gælder det antagelig, at de er politisk uigennemførlige. Diskussionen af disse Foranstaltninger maa derfor søge sin Berettigelse deri, at dels tjener den til yderligere Belysning af den økonomiske Situation i disse Aar, dels er den — forhaabentlig — af en vis selvstændig Interesse fra teoretisk-økonomisk Synspunkt.

Paa Tidspunktet for Artiklens Afslutning (Januar 1948) er Udfaldet saavel af de dansk-engelske Handelsforhandlinger som af Forhandlingerne mellem Arbejdsmarkedets Organisationer ukendt. Ukendt er ogsaa Marshall-Planens Skæbne.

1. Formindskelsen af Udenrigsomsætningens relative Størrelse.

I 1947 var Indførslen 21 pCt. af Bruttonationalproduktet og Udførslen 16 pCt. mod henholdsvis 24 og 23 pCt. i 1938. Indførslens relativt tilfredsstillende Omfang muliggjordes kun ved betydelig Foringelse af Kapitalbalancen overfor Udlandet.

Det turde være overflødigt at argumentere for, at skal Produktiviteten sættes op, er en Forøgelse af Udenrigsomsætningens relative Omfang af største Vigtighed. At økonomisk Desorganisation i Udlandet er Skyld i Hovedparten af Udenrigshandelens Nedgang, er sandsynligt. Spørgsmaalet er imidlertid, om der ikke i disse Aar er sket og — hvis Forholdene ikke snarligt bedrer sig — fortsat vil ske saadanne Ændringer i dansk Økonomi, at interne For-

hold vil vanskeliggøre en Forøgelse af Handelen med Udlandet, naar Forholdene dér ikke mere stiller sig hindrende i Vejen herfor. Hvad der tænkes paa, er navnlig: a) Faren for at der opstaar Produktioner, som paa langt Sigt ikke er konkurrencedygtige, med deraf følgende Beskyttelseskrav; b) at høj Forbrugskvote og lille Opsparingskvote fortsat medfører Forsømmelse af Realkapitaldannelsen med den deraf følgende Nedholdelse af Produktions-effektiviteten og Konkurrencedygtigheden; samt c) at den inflatoriske Forhøjelse af Indkomstniveauet fortsættes uden tilsvarende Forhøjelse af Valutakurserne. — Forhøjer man Lønniveauet her i Landet udover, hvad der svarer til Lønstigninger i Udlandet under Hensyntagen til Produktivitetsudviklingen her og i Udlandet, maa man enten affinde sig med en Eksportformindskelse, som nødvendiggør tilsvarende Importreduktion eller Gældstiftelse, eller man maa forhøje Valutakurserne i Takt med de Udlandsinflationen overskridende Lønforhøjelser. En Politik med sideløbende, betydelige Valutakurs- og Lønforhøjelser kan næppe ventes gennemført over lange Tidsrum. Rent teknisk skulde det ganske vist nok være muligt ogsaa i det lange Løb at fortsætte en Inflation af tilsvarende Styrke som den sidste halve Snes Aars — ca. 8 pCt. pr. Aar i Gennemsnit — uden Risiko for økonomisk Sammenbrud, hvis et omfattende System af Restriktioner opretholdes. Men dels er maaske den sideløbende Forhøjelse af Lønninger og Valutakurser for aabenlyst inflatorisk til at være acceptabel, dels vil det være forholdsvis lidt — og stadig mindre — Flertallet af Befolkningen kan opnaa ad denne Vej gennem Indkomstomfordeling, selv om man tænker sig baade Laanerente og Huslejeniveau fastholdt. Derfor turde det være rimeligst at regne med, at Lønforhøjelser i deres Virkninger paa Udenrigsomsætningen ikke vil blive fuldt neutraliseret af Valutakursforhøjelser eller tilsvarende Foranstaltninger.

Som det er blevet paavist, ledsagedes Stigningen i Reallønnen i Perioden fra Aarhundredskiftet og indtil den sidste Krig af en betydelig Stigning i Arbejdsløsheden¹⁾. Det er næppe tilfældigt, at denne Udvikling har været ledsaget af en Reduktion af Udenrigshandelens relative Omfang; se omstaaende Oversigt.

Forskellen mellem Importkvoten før og efter Valutacentralens Oprettelse er betydelig. Sammenhængen maa opfattes saaledes, at højere Realløn var Fællesaarsag til større Arbejdsløshed og mindre Udenrigsomsætning, medens Importbegrænsningen var afgørende for, i hvilket indbyrdes Forhold man fik Arbejdsløshed og formindsket Importkvote. Ved skærpet Importkontrol ledsaget af indenlandsk Ekspansionspolitik kunde man have opretholdt samme Beskæftelsesniveau som tidligere ved endnu lavere Importkvote; omvendt ved lempeligere Importkontrol havde man haft baade større Arbejdsløshed og større Importkvote.

Sammenligningen mellem 1920'erne og Tiden før 1914 er meget vanske-

1) F. Zeuthen: Arbejdsløn og Arbejdsløshed. S. 382.

Aar	Bruttonational- produkt Mill. Kr. ¹⁾	Samlet Indførsel i pCt. af Brutto- nationalprodukt
1923	5510	37
1924	6040	39
1925	5860	36
1926	5160	31
1927	4810	35
1928	4810	36
1929	5160	35
1930	5186	33
1935	5762	23
1938	6719	25

ligere og mere usikker. Importkvoten synes dog at have været højere før 1914 end i 1920'erne, hvilket stemmer med, at den summariske Toldsats var lavere før 1914. Da den historiske Sammenligning i dette Tilfælde giver et upaalideligt Resultat, kan man i Stedet nærme sig Problemet ved at spørge, om Importkvoten vilde have været større eller mindre end den faktiske ved højere Beskæftigelse i 1920'erne ledsaget af højere Valutakurser for at bevare Betalingsbalancens Stilling. For at besvare dette Spørgsmaal er ved multipel Korrelationsanalyse Koefficienterne søgt bestemt i en lineær Ligning, der udtrykker Importværdien som en Funktion af Nationalproduktet og Importpristallet (Aarene 1925—31 incl.). Efter denne Beregning skulde Importværdien være en svagt voksende Funktion af Importpristallet og højere Valutakurser altsaa medføre højere Importkvote. Ogsaa denne Beregning er imidlertid meget usikker, idet den simple Korrelation mellem Nationalprodukt og Importpristal er stor. Paa den anden Side kan man til Støtte for Resultatet anføre, at det stemmer med, hvad man i Betragtning af Importens S sammensætning maatte vente.

Hvad der kan sluttes af det her anførte, er kun, at Udenrigsomsætningens relative Omfang siden første Verdenskrig antagelig har været mindre end det optimale — men naturligvis ikke, at det fordelagtigste vilde have været at forevige nøjagtig den relative Udenrigsomsætning, man havde i en eller anden Udgangsperiode.

Videre kan det anses for sandsynliggjort, at der bestaar en Langtidstendens til Nedsættelse af den relative Størrelse af Samhandelen med Udlandet.

¹⁾ Tallene for 1923—29 incl. er beregnet ud fra de paa Skattestatistikken byggende Nationalindkomsttal samt den mellem disse for 1930—39 incl. og Bruttonationalprodukttallene for samme Aar bestaaende meget nære Sammenhæng. De beregnede Tal er selvsagt særdeles usikre, jfr. ogsaa at Skattestatistikens Nationalindkomsttal til og med 1929 er angivne i hele 100 Mill. Kr. Om Hovedresultatet, at Importprocenten var højere indtil Begyndelsen af 1930'erne end senere, kan der imidlertid ikke bestaa Tvivl.

2. Forringelsen af Bytteforholdet i Samhandelen med Udlandet.

Forholdet mellem Eksport- og Importpriser har som Helhed været meget ugunstigt efter Krigen, og den i Slutningen af 1947 stedfundne Forbedring kan ikke antages at være varig. Desuden modvirkedes som bekendt de prismæssige Fordele ved Forskydningen af Landbrugseksporten til de saakaldte Tredjelande af det forsyningsmæssige Minus, at Mulighederne for Import af vigtige Raavarer fra disse Lande var særlig smaa.

Den internationale Konjunkturudvikling vil spille en afgørende Rolle for Bytteforholdets Udvikling paa længere Sigt. En fortsat international Højkonjunktur vil skade dansk Økonomi, forsaavidt som den holder Priserne oppe paa Industriens Raavareimport¹⁾. Paa den anden Side er en ret tidlig og kraftig Forøgelse af Verdensproduktionen af Landbrugsvarer sandsynlig. Der synes derfor Grund til at frygte, at Bytteforholdet over en længere Aarrække frem i Tiden vil ligge forholdsvis ugunstigt for Danmark. Her overfor kan dog anføres, at selv om den politiske Udvikling ikke skulde medføre, at Handelssamkvemet mellem Landene indenfor den russiske Interessesfære og den øvrige Verden i Fremtiden bliver minimalt, vil Industrialiseringen i de russisk dominerede Lande og Rusland antagelig bevirke, at Eksporten af Landbrugsprodukter fra disse Lande varigt bliver lille. For Vesteuropa synes Konsekvensen at blive højere Jordrente og lavere Realløn (dennes Fald forstærkes af Krigen's Realkapitaltab) med usikker Nettovirkning for Danmarks Vedkommende²⁾. Det er imidlertid nok værd at erindre om, at efter første Verdenskrig hindrede den Omstændighed, at den russiske Korneksport ophørte, ikke en Afsætningskrise for Landbruget. En af de vigtigste Følger af mindsket Samhandel mellem Øst og Vest vil være, at skal Vest-Tyskland økonomisk staa paa egne Ben, maa dets Industrieksport til Landene udenfor den russiske Interessesfære forceres. For Danmark indicerer dette en Erhvervsforskydning modsat den i 1930'erne stedfundne.

1) Dette er Hovedreglen, og der afstaas fra Forsøg paa at gaa ind paa Enkeltheder som, at Fald i Kulprisen er venteligt, at den relative Knaphed paa Træ ogsaa paa længere Sigt maa ventes at blive meget større end før Krigen etc.

2) Lad os tænke os, at den antydede Mulighed realiseres, at Reallønnen i Vesteuropa bliver lav og Jordrenten høj, idet denne Tendens ikke neutraliseres af rigeligere Tilgang af Landbrugsprodukter fra oversøiske Lande. Danmarks Position kan da blive relativt gunstig, idet høj Jordrente opvejer lav Realløn. Betyder nu dette, at Reallønnen for de egentlige Lønarbejdere her i Landet maa være lav? Aabenbart ikke, idet man ved passende økonomisk Politik kan fremkalde en indenlandsk Fordeling forskellig fra den, der uden Indgreb vilde følge af de i Udenrigshandelen gældende Prisrelationer. Hvis Arbejdskraftens Mobilitet er stor (fuld Beskæftigelse), og Indgrebene sker over den funktionelle Fordeling (saaledes at Lønnen ogsaa qua Omkostning er høj) i Stedet for over den personelle Fordeling (Skatte- og Socialpolitik), vil imidlertid Landbrugseksporten og dermed den samlede Realindkomst blive holdt nede. Da Lønarbejderne er en stor Samfundsgruppe, kan det Punkt hurtigt naas, hvor Stigningen i deres Indkomstandel opvejes af Nedgang i Totalindkomsten.

3. Forsømmelsen af Realkapitaldannelsen og Opsparingen.

Opsparingens Andel af Nationalindkomsten har i 1946 og 1947 været unormalt lille. — Endnu i 1942 var Forholdet mellem Forbrug og Bruttonationalprodukt overensstemmende med den i 1930'erne bestaaende Sammenhæng; i 1943 og 1944 var Forbruget ekstraordinært lille og Opsparingen tilsvarende større; i 1945 var Forholdet igen normalt, og i de to følgende Aar var Forbruget som nævnt unormalt stort. — I Perioden 1930 til 1942 incl. bestaar en meget intim Korrelation mellem Bruttonationalprodukt¹⁾ og Forbrug, idet Forbruget, C, med stor Nøjagtighed kan angives som en lineær Funktion af Bruttonationalproduktet, Y:

$$C = 0.78 Y + 436 \text{ Mill. Kr.}; r = 0.99.$$

Idet vi ved et Aars Normalforbrug forstaar den Værdi af C, som findes ved i Formlen at indsætte Værdien af vedkommende Aars Y, kan vi opstille følgende Oversigt:

Mill. Kr.	Faktisk Forbrug	Normalforbrug	Merforbrug (afr.)
1943	8134	9104	— 1000
1944	8727	10016	— 1300
1946	12855	11278	1600
1947	13515	11824	1700

Ud fra et samfundsmæssigt Synspunkt opvejer Meropsparingen i 1943 og 1944 selvsagt ikke Merforbruget i de to sidste Aar, idet Krigsaarenes Opsparing kun i meget ringe Omfang modsvarer af produktive Investeringer, hvilket netop er en af Aarsagerne til Produktivitetsfaldet. Noget anderledes forholder det sig set ud fra den enkeltes privatøkonomiske Synspunkt. Omend man naturligvis let kan tage for haandfast paa summariske Tal som ovenstaaende, er det en nærliggende Slutning, at for de private er Krigstidens Meropsparing nu opspist ved Merforbrug, saaledes at en Forbrugsnedgang maa ventes²⁾. Til Forklaring af, at Forbrugsnedgangen ikke er indtraadt tidligere, endskønt Merforbruget overstiger Meropsparingen betydeligt, synes det stort set tilstrækkeligt at henvise til, at Tallene for det samlede Forbrug inkluderer det kollektive Konsum, og at Statens Finanspolitik i den første Efterkrigstid sammenlignet med de sidste Krigsaar var stærkt expansiv. For det private, individuelle Forbrug alene er der derfor næppe Tale om noget betydeligt Merforbrug for Perioden 1943—1947 som Helhed. Disse Betragt-

¹⁾ D. v. s. Bruttonationalprodukt opgjort til Markedspris; jfr. Statistiske Efterretninger 1945, S. 401.

²⁾ Udviklingen i Detailomsætningen peger i Retning af en Forbrugsnedgang. Detailomsætning i Januar—September 1947 var i Procent af Omsætningen i de samme Maaneder 1946: Jan. 125; Febr. 113; Marts 112; April 112; Maj 119; Juni 107; Juli 105; Aug. 99; Sept. 104. (Jfr. Værdi-Index i Stat. Efterretn. 1948, Nr. 1.) Ogsaa Oplysningerne om forskellige indirekte Afgifter tyder paa en vis Kontraktion.

ninger forudsætter imidlertid, at det fremdeles er berettiget at gaa ud fra den før Krigen gældende Forbrugsfunktion som den normale, hvilket antagelig ikke er Tilfældet. Forskydningerne i Indkomst- og Prisstrukturen har været saa store, at det er urimeligt at vente, at man efter Krigen skulde vende tilbage til den tidligere gældende Relation mellem Bruttonprodukt og Forbrug. Snarere maa man regne med, at Inflationen har reduceret Befolkningens Opsparingsvilje varigt; Virkningerne paa Opsparingskvoten af Pengeindkomstfordelingens Forskydninger er det vanskeligt at sige noget bestemt om; derimod er det nærliggende at tro, at Ændringerne i Prisstrukturen (med mindst Prisstigning for Nødvendighedsvarer) giver mindre Opsparing. Mest sandsynligt turde være, at Forbrugskvoten i de kommende Aar bliver højere end før Krigen, men lavere end i de to sidste Aar.

Hvis denne Prognose er korrekt, vil en Investeringsrate lig med eller større end Førkrigstidens uden Gældsættelse til Udlandet kræve særlige Foranstaltninger til Nedpresning af Forbruget. Forbrugsreduktionen frigør produktive Ressourcer; Spørgsmaalet er imidlertid, om denne Mulighed for større Investering ogsaa vil blive udnyttet, eller om Investeringen vil blive uforandret eller endog falde, saaledes at Resultatet blot bliver mindre samlet Aktivitet. Investeringslysten synes ganske vist stor for Tiden, bl. a. paa Grund af lav Rente, Krigstidens Forsømmelser samt Udsigten til yderligere Inflation. Men en Nedgang i Forbruget vil dæmpe Investeringslysten, idet Afsætningsmulighederne forringes, og det inflatoriske Pres mindskes. Endvidere vil antagelig navnlig det forholdsvis lidet materialekrævende Forbrug mindskes, saaledes at der frigøres forholdsvis flere Arbejdere end Raavarer. Raavarerne vil virke som limitativ Faktor, og ikke samtlige Arbejdere, der frigøres, vil kunne finde Beskæftigelse ved Investeringsproduktion. Hertil kommer, at ikke alle frigjorte Arbejdere vil besidde de fornødne faglige Kvalifikationer. Hovedmidlet til Nedpresning af Forbruget maa være Skatteforhøjelser — Mulighederne diskuteres nærmere nedenfor — der dels i Almindelighed kan virke investeringshemmende, dels kan tænkes at medføre et psykologisk Omsving i Forbindelse med den almindelige Usikkerhed, der raader vedrørende Landets økonomiske Fremtid, jfr. Slutningen af Afsnit 2.

At en Mængde af den nuværende ekstraordinært store Forbrugsvareefterspørgsel betingede Smaainvesteringer bortfalder, er naturligvis i sin Orden og ønsket. Men en Kontraktion herudover er meget vel mulig¹⁾. Drastiske

1) Selv Boligbyggeriet kan komme indenfor Fejlinvesteringens Farezone, ikke blot som Følge af Byggeomkostningernes Udvikling; men ogsaa hvis Beskæftigelsens Fordeling mellem Landbrug og Byerhverv forskydes til Landbruget. — Man skulde dog tro, at der indenfor de fleste Erhverv er talrige Muligheder for Rationalisering og Modernisering af Produktionsapparatet, uden at man indlader sig paa altfor risikable store Udvidelser af Produktionskapaciteten. Det vilde formentlig fremme Rationalisering, at der var Udsigt til friere Samhandel med Udlandet med deraf følgende Konkurrence.

Skatteforhøjelser bør derfor ikke iværksættes über Nacht, men fordeles over en længere Periode. Selv om dette gøres, er det imidlertid sandsynligt, at saa længe den exceptionelle Raavareknaphed vedvarer, vil Forbrugsreduktion ikke ledsages af helt tilsvarende Forøgelse af den private Investering; og vil man undgaa betydelig Arbejdsløshed, kan en Forøgelse af de offentlige Investeringers Omfang derfor blive nødvendig — forudsat at der kan findes offentlige Arbejder, som baade er lidet materialekrævende og kan beskæftige den ikke af privat Investering opsugede Arbejdskraft¹⁾.

Det synes umiddelbart urimeligt paa én Gang at reducere Forbruget ved store Skatteforhøjelser for derefter — naar den private Investering ikke øges fuldt tilsvarende — at iværksætte offentlige Arbejder for en Del af Beløbet; i Stedet for at begrænse Skatteforhøjelserne og dermed Forbrugsreduktionen, saaledes at offentlige Arbejder bliver overflødige. Men for det første kan de offentlige Investeringer ligesaa vel som de private være i sig selv ønskelige, og for det andet vil Begrænsning af Forbrugsreduktionen via Raavarerne begrænse Investeringens mulige Forøgelse. Kombinationen lille Forbrug + stor Investering + Arbejdsløshed kan meget vel være at foretrække for et højere Aktivitetsniveau med lille Investering, hvis man ikke betragter Situationen alene paa meget kort Sigt.

I den nuværende Situation tilsløres Arbejdskraftens og andre Ressourcers meget lave Grænseproduktivitet i den marginale Forbrugsproduktion af to Forhold: at Priskontrollen af administrationstekniske Grunde er effektivere overfor essentielle Varer end overfor inessentielle, hvis relative Priser derfor er abnormt høje, samt at den til det marginale Forbrug alternative Indkomst-anvendelse, Opsparing, for de fleste er lidet tillokkende paa Grund af Inflationsforventningerne. — Hvis Prisdannelsen blev givet fri, men Lønniveauet holdtes konstant, vilde aabenbart de essentielle Varers Priser stige stærkt i Forhold til de inessentielle, og Arbejdskraftens lave Grænseproduktivitet vilde vise sig i lav Realløn. Tænkes Virkningerne paa den personelle Fordeling ophævet ved Skatte- og Socialpolitik, vilde Forbrugsproduktionen forskydes stærkt over mod essentielle Varer (medens denne Virkning vilde være svag, hvis Prisstigningen uhindret førte til mere ulige Indkomstfordeling), og Investeringens Sammensætning vilde tilsvarende ændres.

¹⁾ Opgaven at finde den rette tidlige Placering af saadanne offentlige Arbejder er ikke let. Paa den ene Side maa den private Investering have Tid til at expandere og ikke hemmes heri af en ved offentlige Arbejder skabt Mangel paa Arbejdskraft. Paa den anden Side maa Risikoen for en kumulativ Kontraktion tages i Betragtning. Til Illustration af, hvorledes det i ugunstige Tilfælde kan tænkes at gaa, skal anføres, at hvis i 1947 a) yderligere Gældsættelse til Udlandet ikke havde fundet Sted, b) Lagre og Besætninger hverken var forøget eller formindsket, c) den øvrige Bruttoinvestering havde andraget — uændret — 1375 Mill. Kr., og d) den i Aarene 1930—42 herskende Sammenhæng mellem Bruttonationalprodukt og Forbrug havde været gældende, da vilde Bruttonationalproduktet have beløbet sig til mindre end 10.000 Mill. Kr. mod faktisk 14.600 Mill. Kr.

Skal ikke blot Investeringens Sammensætning ændres, men dens samlede Beløb øges, maa Forbrugskvoten sænkes. Skal høj Forbrugskvote ikke medføre stort inflatorisk Pres, maa Renten holdes oppe for at begrænse Investeringen til Opsparingens Beløb ved stabil Nominalindkomst ved fuld Beskæftigelse. Er omvendt Forbrugskvoten lav, kan ogsaa Renten være lav. Da høj Rente betyder lav Nutidsvurdering af fremtidig Indkomst, er man i Almindelighed berettiget til at hævde, at høj Forbrugskvote i Forbindelse med høj Rente er kortsynet Politik. — Renteforhøjelse som isoleret Foranstaltning forekommer derfor utilfredsstillende, medmindre man er tilfreds med at dæmpe det inflatoriske Pres og ikke lægger Vægt paa Forøgelse af Investeringen. Imidlertid kan man ræsonnere, at mindskes det inflatoriske Pres, bliver Opsparingsviljen større. Forskydes altsaa Forbrugsfunktionen i Retning af lavere Forbrug, kan Renten senere sænkes, og Investeringen forøges op over sit oprindelige Niveau uden Genskabelse af det oprindelige Inflationspres. Hovedindvendingerne mod Metoden er, a) at den er meget tabvoldende, idet den medfører midlertidig Formindskelse af ogsaa de ønskede Investeringer, samt b) at den er ineffektiv i det Omfang, der foreligger en sammenlignet med Førkrigtiden ikke blot midlertidigt af Inflation betinget, men en varig Sænkning af Opsparingstilbøjeligheden.

En speciel Motivering for en vis, moderat Renteforhøjelse har været fremført¹⁾. Renten skal vel holdes lav for at befordre Genopbygningen; men den bør paa den anden Side holdes forholdsvis høj for at forskyde Investeringens Sammensætning i Retning af korte Investeringer, der hurtigt bidrager til en Forøgelse af Realindkomsten. Programmet kan maaske fortolkes saaledes, at den korte Rente skal holdes lav i Forhold til den lange, hvilket den vil være, naar den lange Rente ligger under sit forventede fremtidige Niveau. Kritikken af dette Program — bortset fra den Indvending, at det synes en blot Beskrivelse af den faktiske Tilstand paa Kapitalmarkedet — er, a) at selv om den korte Rente sænkes i Forhold til den lange, er det langtfra sikkert, at Ekspansionen af de korte Investeringer bliver stærkest, naar hele Renteniveauet er lavt, samt b) at den vigtigste Sondring i den nuværende Situation ikke er mellem korte og lange Investeringer, men mellem ønskede og uønskede korte Investeringer. Manipulation af Forholdet mellem kort og lang Rente hjælper derfor ikke. Derimod vilde forbrugsbegrænsende Beskatning automatisk fjerne Grundlaget for de af det marginale Forbrug betingede Investeringer. — Hvad Programmet: lav, men dog relativt høj Rente, tilsigter, er formentlig, at Boligbyggeriet trænges tilbage til Fordel for industrielle og lignende kortere Investeringer. Denne Forskydning vilde aabenbart blive Resultatet af fri Prisdannelse, fordi Boligbyggeriets Elasticitet med Hensyn til Omkostningerne er større end de industrielle Investeringers.

¹⁾ J. R. Hicks: World Recovery after War. Economic Journal 1947.

Ved Planlæggelsen af forbrugsbegrænsende Finanspolitik er det ikke tilstrækkeligt blot at tage Forbrugskvotens spontane Variationer og Omfanget af den ønskede og mulige indenlandske Investering i Betragtning. Hensyn maa videre tages til Betalingsbalancens Udvikling. I 1946 og 1947 har en betydelig Del af den indenlandske Efterspørgsel faaet Afløb til Udlandet gennem Deficit paa Betalingsbalancens løbende Poster. Fortsættelse heraf i de kommende Aar kan muliggøres af Marshall-Planen. Hvis man imidlertid skulde anse det for mere passende, at Landet økonomisk klarede sig selv¹⁾, maatte tilnærmelsesvis Overensstemmelse mellem Betalingsbalancens løbende Indtægter og Udgifter tilvejebringes, og en større Del af den samlede Udgiftsstrøm vilde vende sig mod indenlandsk Produktion med forstærket inflatorisk Pres til Følge. To Forbehold bør dog anføres: Forbrug af Lagre kan opsuge en Del af Indkomststrømmen, og akut Mangel paa Raavarer kombineret med Forventningen om bedre fremtidig Forsyning kan reducere Aktiviteten. Det er derfor usandsynligt, at hele Udgiftsformindskelsen til Køb af udenlandske Varer vil modsvares af Merudgift til Køb af indenlandske Varer og Ydelser. Med denne Reservation i Erindring, kan det siges, at hvis Forbrugspriserne ikke spontant reduceres, vil Forbedring af Betalingsbalancens Stilling nødvendiggøre kontraktiv Finanspolitik, saafremt øget inflatorisk Pres skal undgaas, selv om den indenlandske Investering ikke øges.

Størrelsen af den til Genopbygning paakrævede finanspolitiske Kontraktion vil bl. a. afhænge af, over hvor lang en Periode man vil sprede Forøgelsen af Investeringen og Opsparingen, samt af Forbrugskvotens spontane Udvikling. Til Orientering om Størrelsesordenen af Kontraktionen kan anføres, at Forbruget i 1947, hvis det skulde have udgjort samme Procent af Bruttonproduktet som i 1939, maatte være nedbragt med næsten 1200 Mill. Kr. Regner man f. Eks. med et fremtidigt spontant Fald i Forbrugskvoten svarende til Halvdelen af denne Difference, bliver den paakrævede Kontraktion ad finanspolitisk Vej ca. 600 Mill. Kr., og endnu større, hvis man vil sænke Forbruget under dets Andel i 1939. Videre maa man tage i Betragtning, at hver 100 Mill. Kr. Skatteforhøjelser næppe vil medføre 100 Mill. Kr. Forbrugsnedgang, men f. Eks. kun 90 Mill. Kr. — Valget af Skatteform er naturligvis afgørende. Der skal kun gives en kort og summarisk Oversigt over de finanspolitiske Muligheder:

1) Paa kort Sigt er de vigtige Muligheder for Udgiftsreduktioner *Militærudgifterne* og *Levnedsmiddelsubsidierne*. For rationerede Varer kan man frit bestemme, i hvilket Omfang man vil lade Forbrugerne og Producenterne bære Byrden ved Subsidiernes Ophævelse. Denne Frihed er dog af rent administrationsteknisk Art, idet Hensyn maa tages til Virkningerne paa Pro-

¹⁾ Det er iøvrigt næppe fordelagtigt for Danmark at stifte Dollarsgæld for at importere Korn og Foderstoffer, hvis den saaledes mulige Mereksport ikke betales i Dollars — og betales Mereksporten med Dollars, er Laan eller Gaver aabenbart upaakrævede.

duktionsomfanget. Heraf følger imidlertid ikke, at Hensynet til Produktionen og Ønsket om Udjævning af Indkomstfordelingen kun kan forenes ved Subsidier. Det vilde være mere rationelt at ansætte Hjemmemarkedspriserne overensstemmende med Eksportpriserne (korrigerede for Valutakurs- og udenlandske Prisanomalier) og honorere de indkomstfordelmæssige Ønsker ved Kontanttilskud til børnerige, mindrebemidlede Familier. (Men man vilde da aabenbart ikke opnaa nogen stor Udgiftsreduktion).

2) Det maa anses for praktisk uigennemførligt at ramme det marginale *Luksusforbrug* ved specielle Skatter paa de paagældende Varer og Ydelser. Det er ogsaa overflødigt, forsaavidt som dette Forbrug dog vil bortfalde ved generel Kontraktion. — En fast aarlig Skat paa enhver Erhvervsvirksomhed vilde diskriminere mod de mange Smaavirksomheder.

3) Skatter paa *særlig knappe Varer og Ydelser* er nærliggende, idet saadanne Skatter gennem Begrænsning af Efterspørgslen vil simplificere — eventuelt hel løse — Varefordelingsproblemet. En Bolig- eller Huslejeskat er det vigtigste Eksempel. Andre vigtige Muligheder er Telefonskat og Forhøjelse af Benzinafgiften og Vægtafgiften af Motorkøretøjer. — Paa Grund af Huslejens relative Fald opnaar Lejerne en meget betydelig Konsumentrente. Lod man Huslejen stige, kunde man samtidig hos Ejerne konfiskere en Inflationsgevinst. Der er ligeledes Mulighed for Konfiskation af Inflationsgevinst paa Landbrugets Jord og Bygninger¹⁾.

4) Blandt Mulighederne for mere generelle Skatter er *Detailomsætningskatten* en af de vigtigste. Skatten kan for de mindre Indkomsters vedkommende gøres ret stærkt progressiv ved Fritagelse af f. Eks. de vigtigste Levnedsmidler eller alle rationerede Forbrugsvarer. Administrationen af Skatten er vanskelig; men Detailomsætningskatten er dog i denne Henseende næppe værre end Indkomstskatten paa selvstændige næringsdrivende med mellemstore Indkomster.

5) Forudsætningen for en væsentlig Forhøjelse af *den direkte Indkomstbeskatning* er en Rationalisering af hele Systemet af direkte Skatter, særlig Afskaffelse af Skattefradragsreglen og Formindskelse af Kommunernes Andel af Indkomstbeskatningen²⁾. Forslaget om en direkte Skat paa det selvangivne Forbrug har i den seneste Tid været fremført paany. Der knytter sig imidlertid saa store tekniske Vanskeligheder til denne Skatteform, at man til at begynde med maatte forsøge sig frem med en lille Gruppe af

1) Om Fordelingsproblemerne i Forbindelse med Inflationen og Lønudligningen mellem Landbrug og Byerhverv henvises til Jørgen Pedersen: *Fuld Beskæftigelse og økonomisk Tryghed*, 1945, II, III.

2) Et konkret Forslag er skitseret i *Finanstidende* 1. Juni 1944. Skattefradragsreglens eneste Dyd er, at den reducerer Forskellen i samlet Skattetryk mellem forskellige Kommuner. Denne Fordel kunde bevares ved at tillade alene Kommuneskatten fradraget. I denne Form benyttes Fradragsreglen i nogle fremmede Lande.

Skatteydere — Indkomster over 30.000 Kr. har været nævnt — og meget lave Skattesatser; og Skatten kan derfor ikke faa nævneværdig Betydning foreløbig. Hvad man tilstræber med den direkte Forbrugsskat kan desuden indenfor det danske Skattesystem i det væsentlige opnaas ved at kombinere Forhøjelse af Indkomstskat og Arveafgift med Nedsættelse af den ordinære Formueskat.

For at konkretisere det anførte skal gives nogle Skøn over Provenuer, alle holdt i Underkanten:

Forretningsskat paa Detailhandelen, 500 Kr. pr. Virksomhed	35 Mill. Kr.
Boligskat af uspecificeret Art. Da den samlede Husleje før Krigen beløb sig til mellem $\frac{1}{2}$ og $\frac{3}{4}$ Milliard Kr., og Huslejen kun er steget svagt, er et forsigtigt Skøn	150 » »
Telefonskat, ca. 100 Kr. pr. Telefon	40 » »
Forhøjelse af Benzinafgiften, der bringer Prisen pr. Liter op i 150 Øre	150 » »
Detailomsætningsskat, 5 pCt. af ca. $\frac{3}{4}$ af Omsætningen	250 » »
I alt	625 Mill. Kr.

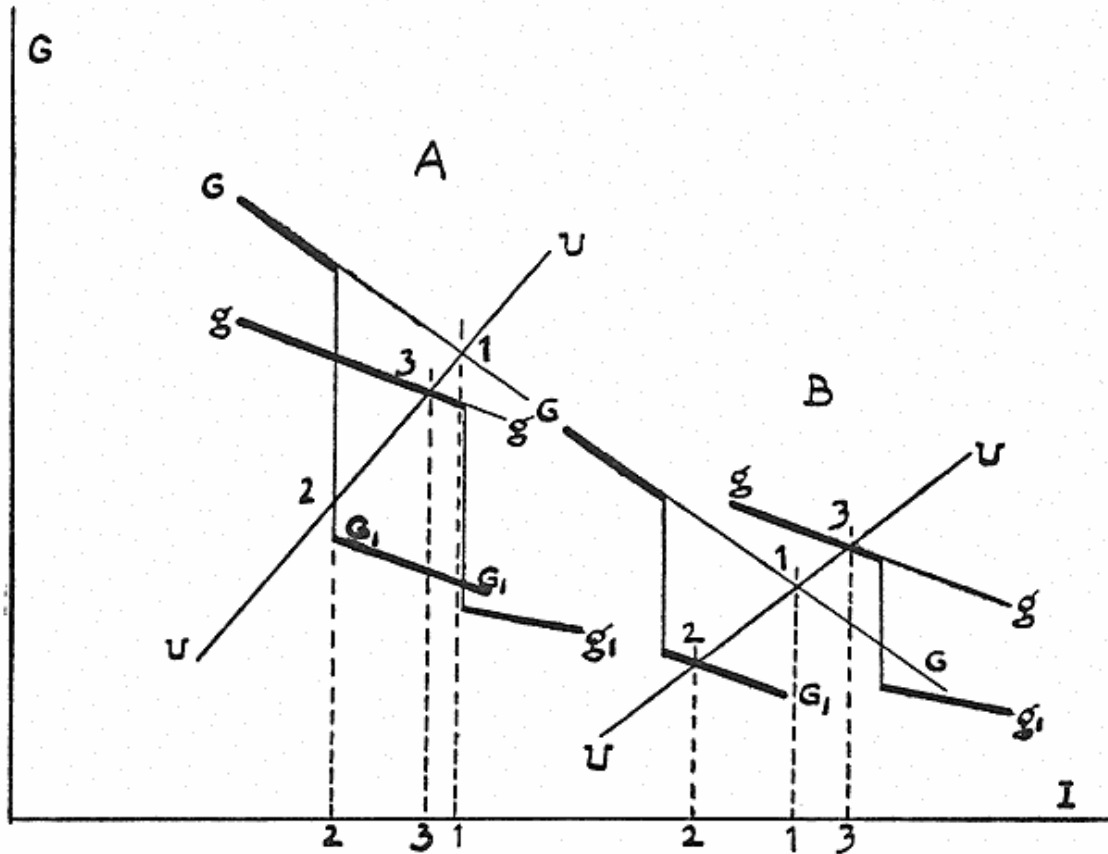
Hertil kommer Mulighederne for Forhøjelse af Indkomstbeskatningen, Grundskylden til Staten etc.

Ved en Finanspolitik af den angivne Art vilde det mindst vigtige Forbrug bortfalde. Samtidig med, at der blev Ressourcer fri til større Investering, vilde ogsaa Investeringens Sammensætning blive ændret. De forskellige mere eller mindre i Blinde udarbejdede Produktionsordninger og Materialefordelingsregler kunde da helt eller delvis afskaffes.

4. Formindskelsen af Arbejdsudbudet.

I den allerførste Efterkrigstid taltes meget om, at Arbejdsintensitet og -udbud var nedsat som Følge af en saakaldt Efterkrigsmentalitet. Nu synes det at være mere almindeligt at forklare Nedsættelsen af Intensitet og Udbud, som iøvrigt ingenlunde er veldokumenteret, med Beskatningens udbudshemmende Virkninger — Skatteydermentaliteten har bredt sig stærkt. En bedre Forklaring turde være, at som Følge af Subsidier, Pris- og Huslejekontrol har Prissystemet en Struktur, der virker paa samme Maade som stærkt progressiv Beskatning. Ejendommeligt nok kan Situationen bedres netop ved Forhøjelse af Beskatningen¹⁾. Thi ved højere Beskatning vil det Forbrug bortfalde, hvor Priserne er unormalt høj i Relation til Prisniveauet for Nødvendighedsvarer. Det vedføjede Diagram giver et stærkt skematiseret Billede af Sammenhængen.

¹⁾ Meningen hermed er ingenlunde at bagatellisere Beskatningens muligt initiativhemmende Virkninger. Ikke mindst er der Grund til at fremhæve den unødigt initiativhemmende Form, Skattefradragsreglen giver vor Indkomstbeskatning.

Diagrammet illustrerer Virkningen af Skatteforhøjelse (af den direkte Indkomstskat) i to Tilfælde, A og B. Abscissen angiver Arbejdsindsatsen, I; Ordinaten angiver Grænsenytt af den ved Indsatsen opnaede Indkomst og Grænselysten ved Indsatsen, G. Tilfælde A: U-U er Grænselystkurven, der normalt skærer Grænsenyttkurven i Punktet (1). G-G er altsaa den normale Grænsenyttkurve, som imidlertid i den nuværende Situation erstattes af G-G₁, idet Forbrug af Indkomst svarende til Indsats udover Punktet (2) sker til unormalt høje relative Priser. Indsatsen er derfor reduceret fra (1) til (2). g-g og g-g₁ viser de til G-G og G-G₁ svarende Grænsenyttkurver efter en 25 pCt. proportional Indkomstskat. Nettoindkomsten pr. Indsats er nu lavere, og Indsatsen maa derfor være større, for det Punkt naas, hvor Overgangen fra Forbrug med lavt til Forbrug med højt Prisniveau sker. Indsatsen øges derfor fra (2) til (3). Under normale Forhold vilde Indsatsen være reduceret fra (1) til (3).

Tilfælde B: Forskellen fra (A) er alene, at i (B) vilde man ogsaa normalt opnaa en Forøgelse af Indsatsen.

Ragnar Frisch har skitseret en personlig Skat, der afhænger ikke af den enkeltes faktiske Indkomst, men af Alder, Forsørgerbyrde, Uddannelse, Erhverv etc. Forsaavidt Indkomsten angaar, beskattes altsaa efter den *typiske* Indkomst for vedkommende sociale Gruppe, og Skatten afholder ikke fra større Indsats. Derimod indvirker den aabenbart paa Valget af Erhverv og virker mobilitetsreducerende paa social Opstigen. Skatten passer saaledes til et tyktflydende Slænder-samfund. — Paa kort Sigt vil Skatten stimulere til større Indsats; derimod ses den ikke at give Garanti for optimal Indsats (dvs. den Indsats, som giver størst Nytteoverskud under foreliggende ydre Betingelser for den økonomiske Politik og Virksomhed). Garanti for optimal Indsats vilde kun en Ordning give, hvor den enkelte købte de offentlige Ydelser for en Pris sat efter Ydelsernes Grænsekostninger; men en saadan Ordning er umulig at etablere.

Foruden ved Beskatningsforhøjelse kunde selvsagt Arbejdsudbudet stimuleres ved fri Prisdannelse.

5. Restriktionerne.

Restriktionerne medfører paa flere Maader, at den samlede Realindkomst bliver væsentligt mindre, end den kunde være. En fuldstændig Opregning skal ikke forsøges, men kun nogle vigtigere Tilfælde fremdrages.

Der er i det foregaaende allerede peget paa, at Importreguleringen i Forbindelse med lave Valutakurser og høje Pengelønninger siden Begyndelsen af 1930'erne har medført uøkonomisk Anvendelse af de produktive Ressourcer, idet Udenrigsomsætningen har været mindre end den optimale. Hertil kommer, at man ved den valgte Form for Begrænsningen af Importen har sat Prissystemet delvis ud af Funktion, saaledes at Importens S sammensætning har maattet bestemmes mere eller mindre i Blinde. En rationel Tilrettelæggelse af Importen har efter Krigen været endnu vanskeligere end i 1930'erne. Men ogsaa dengang stod man overfor en uløselig Opgave. Thi skulde man have kunnet give Importen den optimale S sammensætning, maatte man have haft Kendskab til samtlige for Samkvemmet med Udlandet relevante Efterspørgselsfunktioner. Faren for groft uøkonomiske Dispositioner bliver selvsagt større, jo længere Reguleringssystemet har bestaaet, og jo større Forskydninger der er foregaaet i dansk og udenlandsk Økonomisk Struktur. Det gør Situationen end mere absurd, at en væsentlig Del af de danske strukturelle Ændringer er foraarsaget af Handelspolitikken¹⁾.

Ligeledes er det i det foregaaende omtalt, at Priskontrollen i Praksis medfører en inoptimal S sammensætning af Produktionen og Formindskelse af Arbejdsudbudet.

At den kunstige Nedholdelse af Huslejeniveauet fører til uøkonomisk Udnyttelse af den tilstedeværende Boligmasse, er almindeligt bekendt. Frigivelse af Huslejen vilde ikke blot afhjælpe dette Forhold, men tillige dæmpe det inflatoriske Pres, som Forbrugsefterspørgslen udøver paa andre Omraader. Thi naar Huslejen stiger, bliver der af den samlede Strøm af Forbrugsudgifter mindre tilovers til Køb af andre Forbrugsgoder. Det er ingen gyldig Invending herimod, at Husværterne faar større Indkomster og derfor efterspørger, hvad Lejerne nu ikke kan rette deres Efterspørgsel imod. Den til Husværternes Indkomststigning svarende Indkomstnedgang finder man hos Driftsherrerne indenfor Produktionen iøvrigt. Den samlede Strøm af Forbrugsudgifter (incl. Køb af Boligbenyttelse) afhænger ikke af Huslejen, men

¹⁾ Disse Mangler er de principielt uundgaaelige. Hertil kommer den Fare for systematiske Fejldispositioner, som følger af privatøkonomiske S sammenslutningers stigende Indflydelse paa Handelspolitikken — jfr. Ebbe Groes' Artikel i dette Tidsskrift 1947 (S. 1). Det er formentlig berettiget heroverfor som en korrigerende Faktor at anføre Administrationen af Importbegrænsningen, idet denne varetages af kvalificerede Embedsmænd, der har Mulighed for at skaffe sig et vist Overblik over den samlede økonomiske Situation og er uden personlig økonomisk Interesse i egne Afgørelser — og slet ikke som Organisationernes Funktionærer betales for at varetage Særinteresser.

af Investering etc. og Forbrugskvotens Størrelse. Men disse vil snarest gaa i Retning af lavere Forbrugskvotens. — Da det afgørende er den relative Forhøjelse af Huslejen, kan en Deflation af andre Priser og Lønningerne udvirke samme Resultat som Husleje-forhøjelsen. Dette gælder dog naturligvis ikke Virkningerne paa Indkomstfordelingen, som i alle Tilfælde vil være meget betydelige. Den kontraktive Virkning af en Lejeforhøjelse vil selvsagt blive særlig stærk, hvis den kombineres med en Boligskat eller Skat til Konfiskation af Inflationsgevinst under en eller anden Form²⁾. — Modsat hvad man umiddelbart kunde formode, vilde en Lejeforhøjelse for den bestaaende Boligmasse — ogsaa bortset fra eventuelt ledsagende Beskatning — mindske Tilskyndelsen til Nybyggeri, idet den af Lejeforhøjelsen resulterende mere økonomiske Udnyttelse vilde virke paa lignende Maade som en Udbudsforøgelse.

Produktionsordninger, der rationerer de forskellige Vareproduktioners Raavareforbrug, medfører paa ganske lignende Maade som den direkte Importbegrænsning økonomisk Irrationalitet. Ikke Forbrugernes Præferencer, men mere eller mindre vilkaarlige Skøn over de forskellige Produktioners Vigtighed bliver det for Raavarernes Distribution afgørende.

Telefonmanglen er af omtrent samme Karakter som Bolignøden, forsaavidt som Manglen for en væsentlig Del kan hævdes at bero paa, at Taksterne i Forhold til andre Priser er sænket voldsomt. Takstforhøjelser eller en Telefonskat vilde aabenbart overflødiggøre et Telefonnævn til Granskning af Ansøgninger om Oprettelse af nye Telefoner. — Tilsvarende kan man øjensynlig ved Forhøjelse af Benzinskat og Vægtafgift af Motorkøretøjer opnaa enhver ønsket Indskrænkning af Kørslen og Benzinforbruget uden at tage sin Tilflugt hverken til Rationering eller sindrigt udtænkte Kørselsbegrænsninger.

Formaalet med de ovenanførte Eksempler har været fortrinsvis at paapege Tilfælde, hvor Restriktioner har ført til en Sammensætning af Vareforsyningen og en Fordeling af Varerne til de endelige Forbrugere, der afviger fra den, som fri Prisdannelse vilde resultere i. Som Hovedregel gælder, at under Forudsætning af en ad finans- og socialpolitisk Vej etableret akseptabel Indkomstfordeling medfører diskriminerende Indgreb i Markedsmekanismen Nedsættelse af den samlede Behovstilfredsstillelse. Hertil kommer det administrative Besvær ved Restriktionerne, ikke blot for Myndighederne, men tillige for Borgerne.

Restriktioner kan endelig paa det rent produktionstekniske Plan virke produktivitetssænkende. Saaledes har man i den offentlige Debat paapeget, at

²⁾ Man opnaar saaledes paa en Gang Kontraktion og Korrektion af Fordelingen; jfr. isøvrigt Jørgen Pedersen: Inflation og Fordelingen i »Fuld Beskæftigelse og økonomisk Tryghed« 1945.

Priskontrollen kan mindske Tilskyndelsen til Rationalisering af Produktionsmetoderne ved at mindske Chancen for Opnaaelse af en Differentialgevinst. Det hyppigst fremdragne Eksempel turde »det konservative Princip« eller »Status-quo-Princippet« — at Handel og Produktion skal følge de sædvanlige Kanaler — være. Princippet beskytter ineffektivt arbejdende Virksomheder mod Konkurrence. Som endnu et Eksempel kan anføres, at man under Kornordningen fordeler Foderkorn efter Retningslinier, der nærmest maa karakteriseres som indkomstfordelingspolitiske, og ikke efter, hvor den største Produktionseffekt opnaas.

Det er blevet almindeligt at besvare Krav om Restriktionernes Afskaffelse eller Lempelse med en almindeligt holdt Henvisning til de herskende, raadende eller bestaaende Forhold — paa lignende Maade som offentlige Myndigheder nu og da »efter Omstændighederne« resolverer et eller andet, naar bedre Grunde ikke kan findes.

Vel er et Fald i Produktiviteten højest beklageligt; men Produktivitetstnedgangen siden før Krigen kan dog næppe betegnes som katastrofalt stor — særlig ikke, hvis der i Fremtiden føres en produktivitetshævende økonomisk Politik. De Oplysninger, der foreligger om det samlede Forbrug pr. Indbygger, tyder da ogsaa paa, at den almindelige økonomiske Situation er gunstigere, end man almindeligt forestiller sig. Det maa imidlertid erindres, at dels dækker en summarisk Opgørelse af det samlede Forbrug over store Forskydninger i Forbrugets Sammensætning, dels er Forbrugets Andel af Nationalindkomsten øget i Forhold til Førkrigstiden.

Paa den anden Side skyldes — som det er søgt paavist i det foregaaende — en Del af Produktivitetstnedgangen den økonomiske Politik og ikke ydre Forhold. Og hvis man i 1938 ved uændrede Vilkaar for og Tilrettelæggelse af Udenrigshandelen gennem indenlandsk Ekspansionspolitik havde tilvejebragt og opretholdt en tilsvarende stor Efterspørgsel og Beskæftigelse som i det sidste Par Aar, vilde Befolkningen ogsaa dengang have haft et stærkt Indtryk af Varemangel og økonomiske Vanskeligheder. De summariske Tal for Forbruget pr. Indbygger dækker ikke blot over Forskydningerne i Forbrugets Sammensætning; de viser heller ikke Ændringerne i Indkomstfordelingen: Landbrugets Indkomstandel var før Krigen mindre end nu, og en betydelig Del af Arbejderne var uden Beskæftigelse; saa meget gunstigere var den øvrige Befolkning stillet.

At en almindelig Henvisning til de vanskelige Tider ikke er tilstrækkelig Begrundelse for Restriktionerne fremgaar alene deraf, at en saadan Motivering intet angiver om Antallet og Omfanget af Restriktioner. Det er ikke vanskeligt at udtænke nye og hidtil uprøvede Restriktioner, som kan hindre Borgerne i at foretage sig, hvad de selv finder mest fordelagtigt. Paa den anden Side vil dog vel ingen hævde, at det for Befolkningens Velfærd er en tvingende Nødvendighed, at f. Eks. Telefonskifterne holdes nede, saaledes at et

Telefonnævn maa oprettes for at granske Trangen til Telefoner. Generelle Paastande om, at Restriktionerne ikke kan afskaffes eller lempes er aabenbart urimelige. Baggrunden for de ekstraordinære Restriktioner er dels, at de totale Udgifter, Befolkningen ønsker at afholde, er saa store, at der herved lægges et inflatorisk Pres paa det økonomiske Liv, dels at for en Række Varer vilde Efterspørgslen i Mangel af Restriktioner langt overstige Udbudet ved den Pris, som man af Hensyn til Indkomstfordelingen ønsker at fastholde. Restriktionerne kan derfor som Hovedregel overflødiggøres for det første ved Reduktion af den samlede Udgiftsstrøm gennem Beskatning, for det andet ved at realisere Maalene med Hensyn til Indkomstfordelingen gennem Omfordeling af Pengeindkomsterne, dels ved generel Beskatning, dels ved Særskatter paa enkelte Varer, eventuelt kombineret med Kontantydelse til den mindrebemidlede Del af Befolkningen. Principielt kan enhver Restriktion overflødiggøres paa denne Maade; men i ganske faa Tilfælde — hvor Udbudet af egentlige Livsfornødenheder er exceptionelt ringe og ikke kan øges nævneværdigt — er en Rationering antagelig den enkleste Fordelingsmetode.

Sagt helt i Almindelighed er Metoden til Afskaffelse af Restriktionerne den, at man erstatter Restriktionernes direkte Begrænsning af Efterspørgslen med en Efterspørgselsbegrænsning via Pengevæsenet. Rækkefølgen maa naturligvis være den, at man iværksætter den finansielle Kontraktion, før man lemper eller afskaffer Restriktionerne. En kontraktiv Finanspolitik kombineret med Forhøjelse af Valutakurserne vilde gennem sine Virkninger paa Efterspørgsel og Udbud af udenlandsk Valuta i Løbet af kort Tid muliggøre omfattende Indskrænkning af den nuværende Tvangsregulering af Samhandelen med Ulandet. Hvor langt man kan gaa paa dette Omraade afhænger imidlertid ikke blot af Forholdene her i Landet, og en fuldstændig Afskaffelse af Handelsrestriktionerne vil næppe være mulig, saa længe Verdensmarkedet er spaltet op i kun meget ufuldkomment forbundne nationale Markeder¹⁾. Thi den rent tekniske Mulighed at operere med efter Samhandelslandet diskriminerende Prisbelastninger og -aflastninger af Import og Eksport støder an mod gældende internationale Aftaler.

De fleste Restriktioner vilde adskilligt lettere end Reguleringen af Udenrigshandelen helt eller delvis kunne erstattes af finanspolitiske Foranstaltninger. Gennem Valg af Skatteformer og ved Kombination med socialpolitiske Forholdsregler kunde uønskede Forskydninger i Indkomstfordelingen undgaaes. Tidligere er omtalt, at kontraktiv Finanspolitik tillige er et hensigtsmæssigt Middel til Forøgelse af Investeringens Andel af Nationalindkomsten.

¹⁾ Hvis der i en overskuelig Fremtid hverken er Udsigt til frie Forhold eller Stabilitet paa Verdensmarkedet, giver et Statsmonopol paa Udenrigshandelen de bedste tekniske Muligheder for rationel Tilrettelæggelse af Samhandelen med Ulandet. Det er imidlertid ikke netop utænkeligt, at Retningslinierne for et saadant Monopols Virksomhed vil blive fastlagt ikke efter økonomisk-rationelle, men derimod magtpolitiske Synspunkter.

Eftersom man altsaa har andre og med en Markedsøkonomis Virkemaade bedre harmonerende Foranstaltninger end Restriktionerne til sin Raadighed, synes den udstrakte Anvendelse af Restriktioner at udkræve en særlig Forklaring. Flere Forhold kan tænkes at spille ind.

For det første, medens Folk — belært af Erfaringerne — som Regel anser Skatteforhøjelser for permanente, lever der antagelig endnu store Krese af Befolkningen en Tro paa, at Restriktionerne er midlertidige, betingede af en Overgangsperiodes særlige Forhold.

For det andet synes for de Befolkningsgrupper, der ønsker en Udjævning af Fordelingen, Restriktionspolitikken at være den mindste Modstands Vej. For en Del kan dette bero paa, at medens man ved Skatteforhøjelser maa gaa frem over en bred Front, er der ved Indførelsen af Restriktioner store Muligheder for at dele Modstanden ved Aktioner paa skiftende Omraader. Og da den politiske Interesse koncentrerer sig om Kampen om Fordelingen, overses det gerne, at Følgen af Indgrebene kan blive, at der er mindre samlet Indkomst at dele. — Her i Landet som i Udlandet har man erfaret, at Erhvervslivets Stillingtagen til Restriktionerne er bestemt mere af opportunistiske end principielle Synspunkter. En Afskaffelse af Importreguleringen vil ikke vække samme Begejstring indenfor Industrien som blandt Grosisterne i Importbrancherne, og blandt disse sidste turde Glæden variere omvendt med de hidtidige Tildelingers Størrelse. Endvidere bestaar der en aabenbar Interesses modsætning mellem Erhvervsorganisationernes Ledere og Funktionærer paa den ene Side og de menige Medlemmer paa den anden Side, thi Ledernes og Funktionærernes Magt og Indflydelse beror i meget væsentlig Grad netop paa Restriktionspolitikken.

Som en tredje — og maaske den vigtigste — Forklaring paa Forkærligheden for Restriktionspolitikken kan man anføre, at ved en umiddelbar — lad være lidt overfladisk — Betragtning synes den direkte Aktion med Forbud og Paabud saa langt enklere og naturligere end den indirekte Paavirkning af det økonomiske Liv via Pengevæsenet. Hvis man ønsker Indførslen begrænset, hvorfor skulde man da ikke direkte ved Importkontrol udelukke uønsket Import? Skal Forbruget af en Vare begrænses, hvad er da enklere end at rationere det paagældende Forbrug? At begrænse Forbruget ved Prisforhøjelse anses tilmed for udemokratisk, idet Varen herved forbeholdes de velhavende. Konsekvent anvendt fører dette Synspunkt til en egaliseret Naturaløkonomi, hvor Pengeindkomstfordelingen er betydningsløs. — Forestillinger af magisk Karakter spiller maaske ogsaa en vis Rolle. Fra en svunden Tid har man Erindringer om, at Varerigelighed medfører lave Priser; man forveksler Aarsager og Virkninger og vil fremtrylle høj Realindkomst ved at holde Priserne nede. I og for sig er dette ikke forbløffende, idet Restriktionspolitikken kan opfattes som et Oprør mod og Negationen af Ideen om økonomiske Lovmæssigheder. Udviklingen i den

sidste Generation har belært Befolkningen om Muligheden af Indgreb, som man før i Tiden ansaa for udelukkede eller i al Fald — ikke mindst fra Nationaløkonomernes Side — betragtede med stor Skepsis. Vigtigt er tillige, at store Befolkningsgrupper, der allerede tidligt indtog en fjendtlig Holdning overfor det saakaldte privatkapitalistiske Samfundssystem, som mange fremdeles mener at leve under, gennem den politiske Udvikling har opnaaet stor Indflydelse paa den økonomiske Politik.

Erfaringerne med Restriktionspolitikken og Statens Indgreb i det økonomiske Liv i det Hele taget faar betydningsfulde Konsekvenser ikke blot paa det økonomiske, men ogsaa paa det politiske Plan. Udøvelsen af politisk Pres for at fremkalde Statsindgreb kommer til at staa som det sikreste og mest nærliggende Middel til Forsvar og Forbedring af de forskellige Samfundsgruppers økonomiske Position. Uheldigvis er det kun ud fra gruppeegoistiske Synspunkter saaledes, at Statstilskud, Beskyttelse mod Konkurrence og andre lignende Indgreb kan erstatte de Fordele, der vilde følge af produktionstekniske og -organisatoriske Fremskridt. At det politiske Liv faar en anden Karakter end i Natvægterstaten, naar Opnaaelsen af politisk Magt er et Hovedmiddel til Opnaaelse af økonomisk Vinding, siger sig selv.

Væksten i Restriktionernes Omfang har været ledsaget af — og medvirket til — en tiltagende Monopolisering af den privatøkonomiske Sektor. En blot Afskaffelse af Restriktionerne vilde ingenlunde sikre Tilvejebringelse af frie Forhold, men maatte ledsages af en aktivt antimonopolistisk Politik. Men netop dette afslører Situationens fra liberalistisk Synspunkt vanskelige — for ikke at sige haabløse — Karakter: thi antimonopolistiske Foranstaltninger maatte i vidt Omfang have Karakter af Restriktionspolitik. Saaledes er det ofte hævdet, at skal høj Beskæftigelse opretholdes, og Inflation samtidig undgaas, er Lønkontrol eller statslig Fastsættelse af Lønningerne nødvendig. Ogsaa Kontrol med Profitniveauet gennem Priskontrol overfor store Dele af Produktionen kan anses for paakrævet.

Til dette, at Finans-, Rente- og Valutapolitik maa suppleres med visse restriktive Indgreb, kommer — særlig for de finanspolitiske Indgrebs Vedkommende — at selv om denne Form for Indgreb i Almindelighed er Restriktionsmetoden overlegen, idet den er afpasset efter Markedsmekanismen, hvorved større Smidighed opnaas, og detailleret Indgriben overfor Borgernes konkrete Dispositioner undgaas, samtidig med at man i Størrelsen af Afgifter og Subsidier har et Maal for Paavirkningen af Prisdannelsen, medens Myndighederne ved Restriktionspolitikken maa disponere mere eller mindre i Blinde — saa kan paa den anden Side Finanspolitikken medføre Ulemper af lignende Karakter som Restriktionspolitikken. Jo mere udviklede Skattereglerne er, desto større Administrationsomkostninger og Besvær medfører de for baade Myndigheder og private Borgere. Og med Skattetrykkets Højde vokser Skattemodstanden og det nødvendige Kontrolapparats Omfang. Ende-

lig — ikke mindst vigtigt — kan Finanspolitikken ved at diskriminere mellem de forskellige Anvendelser af den Indkomst og de Ressourcer, der staar til Borgernes Raadighed, ligesom Restriktionerne gribe ind overfor det frie Forbrugs og Beskæftigelsesvalg og saaledes reducere den samlede Behovstilfredsstillelse. Det er derfor vigtigt at give den økonomiske Politik en saa vidt mulig generel og ikke-diskriminerende Karakter.
